

МЕНЕДЖМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ

УДК 378.048.2

JEL classification: A23

DOI: 10.20535/2307-5651.20.2021.252848

Дергачова В. В.доктор економічних наук, професор
ORCID ID: 0000-0003-0317-8675**Кузнєцова К. О.**кандидат економічних наук, доцент
ORCID ID: 0000-0003-0162-1071**Григорова З. В.**кандидат економічних наук, доцент
ORCID ID: 0000-0003-4547-9812*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***Dergachova Viktoriia, Kuznetsova Katheryna, Grigorova Zoia***National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

«ТЕОРІЯ І КОНЦЕПЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ»: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИСЦИПЛІНИ

“THEORY AND CONCEPTS OF MANAGEMENT”: METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE COURSE

Метою статті є формування концептуальних методологічних основ дисципліни «Теорії та концепції менеджменту» для підготовки докторів філософії з менеджменту за спеціальністю 073 «Менеджмент». Для досягнення мети дослідження використано сукупність загальнонаукових методів, а саме методи узагальнення, систематизації, логічний аналіз. У статті ідентифіковано основні методологічні проблеми, що пов'язані з комплексним характером дисципліни «Теорії та концепції менеджменту», яка передбачає розгляд теоретичних платформ управління, змістовної характеристики наявних парадигм і моделей менеджменту, класичних та сучасних теорій і концепцій управління. Обґрунтовано необхідність вивчення менеджменту як науки, що розвивається, задля актуалізації загальнонаукової підготовки докторів філософії з менеджменту. Визначено критерії упорядкування теорій і концепцій, від яких буде залежати зміст, наповненість, структура курсу та логіка його викладання. Проведене дослідження дало змогу обґрунтувати концептуальний підхід до формування змісту дисципліни «Теорії та концепції менеджменту».

Ключові слова: теорії, концепції менеджменту, доктор філософії з менеджменту, підготовка докторантів, спеціальність 073 «Менеджмент».

The aim of this article is to form the conceptual methodological foundations of the course “Theories and Concepts of Management” for the PhD in Management training program. To achieve the goal of the study, a set of general scientific methods was used, namely generalization, systematization, logical analysis. The “Theory and Concepts of Management” course introduced into the curriculum of many universities, but there are no common approaches to the content of this discipline now, so research and systematization of modern theories and concepts of management, paradigm changes, may be the basis for its content. The article identifies the main methodological problems related to the integrated nature of the “Theories and Concepts of Management” course, which requires consideration of theoretical management platforms, substantive characteristics of existing management paradigms and models, classical and modern management theories and concepts. The content of the theories and concepts are a relevant laws and regularities, principles, approaches and methods, forms and models. The study of these objects will form a holistic understanding of the management system and will be the basis for the implementation in scientific, practical, research and innovation activities of the aspirant. Criteria for organizing theories and concepts and their subordination, which were identified through research, will determine the content, structure of the course and the logic of its presentation. Unlike theory, concept, by its incomplete nature, allows management to be viewed in the context of its development. Representation of management modern transformations in this course will update the general scientific training of PhD in management. The article substantiates the need to introduce a holistic approach to management, since research by decomposing the system and studying the dynamics of its components does not give a complete picture of trends in the system as a whole. Thus, the study allowed substantiating the conceptual approach to the content of the course “Theories and Concepts of Management”.

Keywords: theories, concepts of management, PhD in Management, PhD in Management training program, specialty 073 “Management”.

Постановка проблеми. Навчальна дисципліна «Теорія і концепції менеджменту» є невід'ємною частиною теоретико-методологічної і прикладної підготовки здобувачів ступеня PhD за спеціальністю 073 «Менеджмент». Введення цього курсу має на меті актуалізацію загальнонаукової підготовки PhD, ознайомлення з методологією менеджменту як науки, що розвивається. Постійні зміни, що відбуваються в економічному, суспільному, політичному середовищі, глобалізація, пришвидшення темпів науково-технічного прогресу, підвищення рівня невизначеності, зміна орієнтації з росту та ефективності на забезпечення стабільного розвитку та прагнення мінімізації ентропії вимагають від менеджменту трансформації підходів до управління задля адаптування підприємств до постійних змін зовнішнього і внутрішнього середовища, які мають знайти своє відображення у змісті навчальної дисципліни підготовки сучасних фахівців і науковців.

Дисципліна «Теорія і концепції менеджменту» включена до навчальних планів багатьох навчальних закладів, її наповнення залежить від змісту освітньо-професійних програм за рівнями підготовки. Нині відсутні єдині підходи до змісту цієї дисципліни, тому дослідження і систематизація сучасних теорій і концепцій менеджменту, зміни його парадигми можуть стати основою для формування її наповнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку сучасних теорій і концепцій менеджменту приділяється значна увага науковців, дослідників та викладачів вищих навчальних закладів. Серед вітчизняних навчальних видань слід відзначити посібник Л.І. Федулової [1] та А.І. Кредісова [2]. В контексті розгляду окремих концепцій менеджменту на увагу заслуговують результати досліджень В.О. Вайсмана, Т.В. Лазоренко, А.А. Вдовіченя, Т.В. Омеляненка, С.В. Малиша, С.М. Безродної, Н.Ф. Серпак. Водночас слід відзначити недостатність системних досліджень, присвячених сучасним напрямкам розвитку менеджменту.

Формулювання цілей статті. Метою статті є формування концептуальних методологічних основ дисципліни «Теорії та концепції менеджменту» для підготовки докторів філософії з менеджменту за спеціальністю 073 «Менеджмент».

Для досягнення мети дослідження було використано сукупність загальнонаукових методів, а саме методи узагальнення, систематизації, логічний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Дисципліна «Теорії та концепції менеджменту» значно розширює коло питань, що розглядаються, порівняно з окремими курсами («Основи менеджменту», «Операційний менеджмент», «Фінансовий менеджмент», «Інноваційний менеджмент», «Стратегічний менеджмент» тощо). Якщо в дисципліні «Основи менеджменту» вивчаються закони та загальні принципи управління, які визначають порядок формування, функціонування та розвитку систем управління організаціями [10], а курси «Операційний менеджмент», «Фінансовий менеджмент» тощо є складовими частинами сучасного менеджменту і пов'язані з управлінням за окремими функціональними галузями діяльності підприємств, то у дисципліні «Теорії та концепції менеджменту» варто комплексно розглядати теоретичну платформу управління, змістовну характеристику наявних парадигм,

моделей менеджменту, класичних та сучасних теорій і концепцій управління, що дасть змогу сформулювати цілісне розуміння системи менеджменту та виступить основою для здійснення науково-практичної та дослідницько-інноваційної діяльності здобувача. Таке розширення об'єкта курсу зумовлює виникнення певних методологічних проблем.

Спочатку необхідно визначитися з критеріями упорядкування теорій і концепцій, які будуть розглядатися, від чого будуть залежати зміст, наповненість, структура курсу та логіка його викладання. Предметний зміст дисципліни «Теорії та концепції менеджменту» повинен бути структурованим відповідно до системи понять у рамках чинної парадигми. Логічна структура дисципліни повинна містити визначальні теорії та концепції менеджменту, змістом яких є відповідні закони й закономірності, принципи, підходи та методи, форми й моделі (рис. 1).

До методологічних проблем дисципліни «Теорії та концепції менеджменту» також варто віднести співвідношення понять теорії та концепції, які дослідники дуже часто ототожнюють, хоча за своїм змістом вони є субординованими. Теорія є завершеною сукупністю систематизованих знань, заснованих на глибокому проникненні в сутність досліджуваного явища, що розкриває його закономірності. Концепція є основною ідеєю будь-якої теорії і характеризується певною мірою незавершеності щодо системи поглядів стосовно певних питань управління й дає змогу розглядати менеджмент у його розвитку. Отже, дисципліна «Теорії та концепції менеджменту» містить інтенцію до дослідження як сформованих наукових уявлень, так і тих, що перебувають у процесі трансформації, що дає змогу здійснювати її наповнення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку менеджменту.

Нині «теорії менеджменту швидше спірні, ніж остаточно визначені» [12], але більшість дослідників відзначає, що в процесі еволюції менеджменту склалися чотири найважливіші теорії, які мали суттєвий вплив на розвиток сучасної теорії і практики управління. Це теорії наукового управління, адміністративного управління, управління з позицій людських відносин, управління з позицій поведінкових наук. Водночас можна відзначити низку визначних сучасних теорій, які змінили погляди й підходи до управління, серед яких слід назвати комплексне управління якістю (TQM), теорію хаосу, 7S.

В сучасних умовах господарювання ефективна діяльність неможлива без застосування сучасних концепцій менеджменту, які залежно від видів можна віднести до загальних і функціональних (за видами менеджменту). У рамках вивчення дисципліни пропонується розглядати концепцію управління змінами, соціальної відповідальності, менеджменту знань і організації, що самонавчається, Value-Based Management, Business Performance Management, Balanced ScoreCard, ошадливого виробництва, гнучкого управління тощо.

Методологічні основи дисципліни «Теорії та концепції менеджменту» включають методи та підходи, що дають змогу забезпечити ефективність діяльності організації. Варто відзначити, що у фахових джерелах немає однотайного визначення змісту та класифікації методів управління. Більшість авторів класифікує їх залежно від їхнього змісту, спрямованості та форми

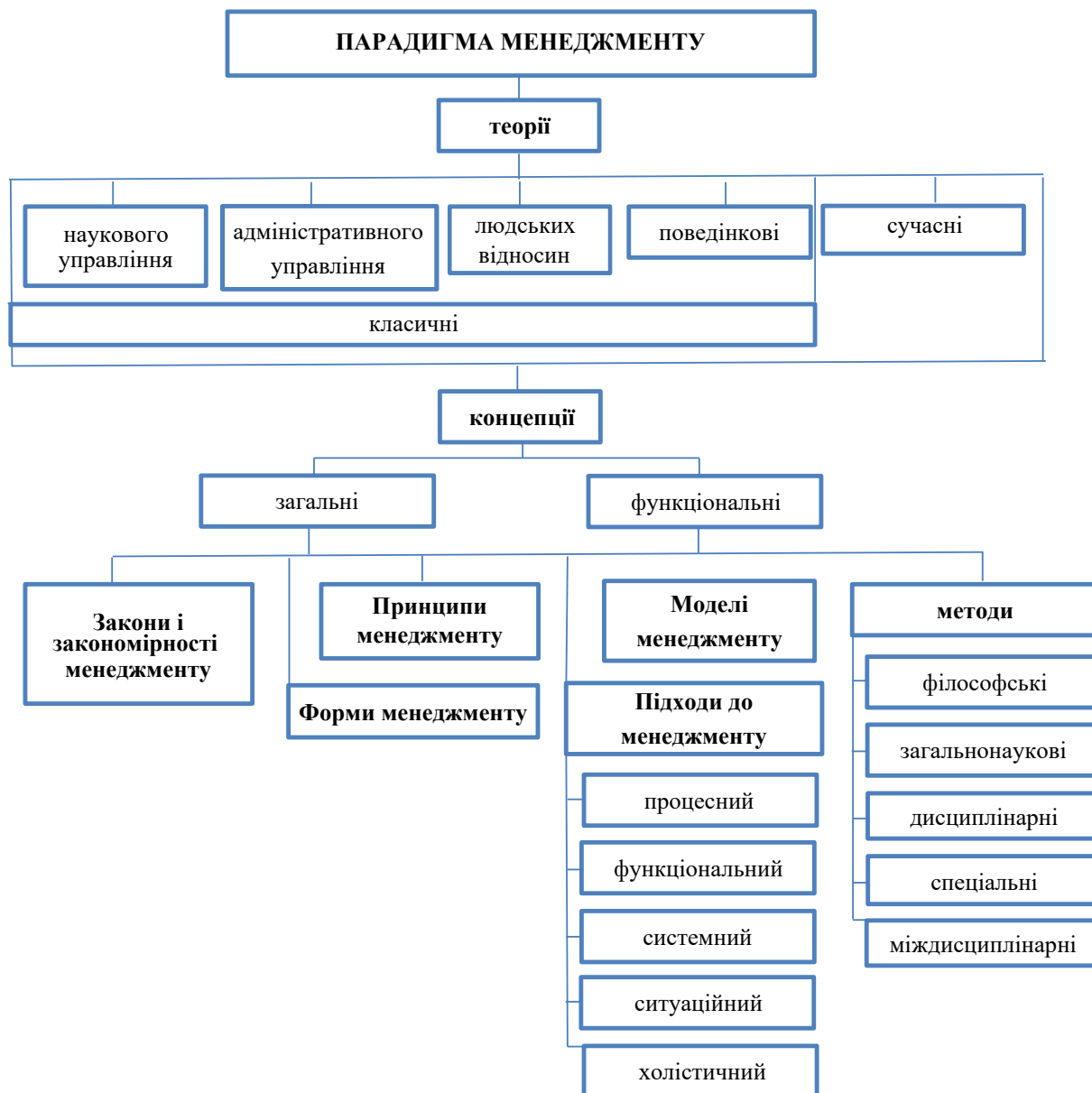

Рисунок 1 – Предметний зміст дисципліни «Теорії та концепції менеджменту»

прояву, що відображає адміністративний, організаційний, економічний і соціальний вплив на керувану систему [11]. На думку авторів, більш доцільно розглядати застосовувані методи на основі їх поділу залежно від ступеня спільності та сфери дії.

В менеджменті використовують наукові методи дослідження п'яти рівнів, такі як філософські, загальнонаукові, дисциплінарні, що є спільними для декількох галузей знань, специфічні, що притаманні саме менеджменту, міждисциплінарні, що виникли на стику декількох дисциплін. Використання філософських методів дослідження, а саме діалектичного пізнання, дає можливість розглядати управлінські проблеми у їх тісному взаємозв'язку і постійному розвитку. Загальнонаукові методи є своєрідною проміжною ланкою між філософією і фундаментальними теоретико-методологічними засадами менеджменту. До загальнонаукових методів, що використовує менеджмент, відносять, зокрема, методи системного підходу (системний ана-

ліз, моделювання), логіко-теоретичні (абстрагування, порівняння, індукція і дедукція, аналіз і синтез тощо), емпірико-теоретичні (експеримент, вимірювання, спостереження тощо). В ході свого виникнення та еволюції менеджмент спирався на методи, що використовувалися іншими дисциплінами (економіка, історія, соціологія, психологія, політичні та юридичні науки тощо), відбувалось перенесення їх принципових положень у сферу управління. Найбільш важливими спеціальними методами менеджменту, що відображають специфіку, предмет і задачі об'єкта дослідження, є емпіричний метод, проведення модельного експерименту, колективного аналізу, соціометричних оцінок, ділових та інноваційних ігор, методи імітаційного моделювання, SWOT-аналіз. Враховуючи багатогранність менеджменту, доволі поширеними в арсеналі управління вважаємо міждисциплінарні методи досліджень (наприклад, методи економіко-математичного моделювання).

Основними підходами у менеджменті є процесний, функціональний, системний та ситуаційний. В сучасних умовах підхід, який передбачав тенденції розвитку системи шляхом її декомпозиції і дослідження динаміки її складових частин, докорінно змінився. Надлишок уваги до певних сфер приводить до нерозуміння загальної картини розвитку систем управління, тому сучасний менеджмент наділяє підприємство душею і розглядає його як цілісний живий організм, що дає нам підстави включати в дисципліну ще один підхід, а саме холістичний, який фокусує увагу на динаміці всієї системи.

У світі сформувалися різні моделі менеджменту, основними серед яких є американська, заснована на постулатах класичної школи, європейська, яка складається із сукупності спільних рис менеджменту провідних країн Європи й побудована на дослідженні операцій, та японська, яка орієнтована на людський фактор. Ці моделі засновані на власних підходах і парадигмах, що дає змогу виділити їх серед інших національних моделей менеджменту.

Таким чином, на думку авторів, дисципліна «Теорії та концепції менеджменту» може складатися з таких розділів:

- парадигма та еволюція теорії менеджменту;
- методологія менеджменту;
- наукові підходи до управління;
- класичні і новітні теорії управління;

- загальні і функціональні концепції менеджменту;
- моделі менеджменту;
- перспективні напрями розвитку теорії менеджменту.

Висновки. Методологічні засади вивчення дисципліни «Теорії та концепції менеджменту» сформовані сукупністю категорій управління, системою властивих їй методів дослідження та вирішення теоретичних і практичних проблем. Практична реалізація цієї дисципліни змістовно й методично спрямована на формування у здобувачів загальнонаукових компетентностей, спрямованих на формування системного наукового світогляду (щодо парадигми управління, законів управління підприємствами); вироблення здатностей до критичного мислення генерування нових складних ідей, аналізу та синтезу цілісних знань, у тому числі до абстрактного мислення, оцінювання сучасних наукових досягнень, генерування нових знань під час вирішення дослідницьких і практичних завдань (щодо генерування наукових положень та підходів до теорії управління, аналізу наявних концепцій менеджменту, оцінювання та синтезу наукових знань для розвитку імперативів управління промисловими підприємствами); здобуття глибинних знань із менеджменту, зокрема розуміння теоретичних і практичних проблем, історії розвитку та сучасного стану наукових знань, критичного аналізу основних концепцій, оволодіння науковою термінологією.

Література:

1. Сучасні концепції менеджменту : навчальний посібник / за ред. Л.І. Федулової. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 536 с.
2. Кредісов А.І. Менеджмент в історичному розвитку як теорія. 2-ге вид., доп. та перероб. Київ : Знання України, 2019. 515 с.
3. Вайсман В.О., Колеснікова К.В., Натальчишин В.В. Сучасна концепція проєктно-орієнтованого командного управління підприємством. *Сучасні технології в машинобудуванні*. 2013. Вип. 8. С. 246–253.
4. Лазоренко Т.В., Голуб М.О. Економічні аспекти застосування сучасних концепцій менеджменту на вітчизняних підприємствах. *Економіка та управління підприємствами*. 2019. Вип. 1 (18). С. 139–143.
5. Вдовічен А.А., Чичун В.А., Полянко Г.О. Сучасні концепції менеджменту та їх застосування на підприємствах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19–20. С. 29–34.
6. Омеляненко Т.В., Щербина О.В., Барабась Д.О., Вакуленко А.В. Ощадливе виробництво: концепція, інструменти, досвід. Київ : КНЕУ, 2009. 157 с.
7. Малиш С.В. Концепції якості: погляди основоположників. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2012. Вип. 2 (36). С. 214–222.
8. Безродна С.М. Управління якістю : навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. Чернівці : ПБВФ «Технодрук», 2017. 174 с.
9. Серпак Н.Ф., Сапун В.С., Селезнєва Р.В. Теорія хаосу як модель управління за умови глобальної пандемії. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця, 2021. С. 578–580.
10. Основи менеджменту : навчальний посібник для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Менеджмент і бізнес-адміністрування» / укл.: Т.В. Лазоренко, С.О. Пермінова. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 166 с.
11. Петров А.Н. Менеджмент : учебник для бакалавров. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Юрайт, 2012. 645 с.
12. Спивак В.А. Лидерский стиль управления в экономике. *Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина*. 2015. Вип. 3. Т. 6. С. 65–87.

References:

1. Fedulova L.I. (2007) Suchasni kontseptsii menedzhmentu [Modern management concepts]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. 536 p.
2. Kredisov A.I. (2019) Menedzhment v istorychnomu rozvytku yak teoriia [Management in historical development as a theory]. (2nd ed.). Kyiv: Znannia Ukrainy. 515 p.
3. Vaisman V.O., Kolesnikova K.V., Natalchyshyn V.V. (2013) Suchasna kontseptsiiia proektno-oriientovanoho komandnoho upravlinnia pidpriemstvom [Modern concept of project-oriented team management of the enterprise]. *Suchasni tekhnologii v mashynobuduvanni*, no. 8, pp. 246–253.
4. Lazorenko T.V., Holub M.O. (2019) Ekonomichni aspekty zastosuvannia suchasnykh kontseptsii menedzhmentu na vitchyznianskykh pidpriemstvakh [Economic aspects of modern management concepts application at domestic enterprises]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*, no. 1 (18), pp. 139–143.

5. Vdovichen A.A., Chychun V.A., Polianko H.O. (2020) Suchasni kontseptsii menedzhmentu ta yikh zastosuvannia na pidpriemstvakh [Modern concepts of management and their application in enterprises]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 19–20, pp. 29–34.
6. Omelianenko T.V., Shcherbyna O.V., Barabas D.O., Vakulenko A.V. (2009) Oshchadlyve vyrobnytstvo: kontseptsiiia, instrumenty, dosvid [Lean production: concept, tools, experience]. Kyiv: KNEU. 157 p.
7. Malyshev S.V. (2012) Kontseptsii yakosti : pohliady osnovopozhnykiv [Concepts of quality: the views of the founders]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, no. 2 (36), pp. 214–222.
8. Bezrodna S.M. (2017) Upravlinnia yakistiu [Quality management]. Chernivtsi: PVKF "Tekhnodruk". 174 p.
9. Serpak N.F., Sapun V.S., Seleznova R.V. (2021) Teoriia khaosu yak model upravlinnia za umovy hlobalnoi pandemii [Chaos theory as a management model in a global pandemic]. *Suchasni tendentsii rozvytku finansovykh ta innovatsiino-investytsiinykh protsesiv v Ukraini: materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Vinnytsia*, pp. 578–580.
10. Lazorenko T.V., Perminova S.O. (2021) Osnovy menedzhmentu [Basics of management]. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho, 2021. 166 s.
11. Petrov A.N. (2012) Menedzhment [Management]. (2nd ed.). Moscow: Yurayt. 645 p.
12. Spivak V.A. (2015) Liderskiy stil' upravleniya v ekonomike [Leadership management style in economics]. *Vestnik Leningradskogo gosudarstvennogo universiteta im. A.S. Pushkina*, no. 3, vol. 6, pp. 65–87.